

JOHN SALT

Az európai migrációs térség¹

1. Bevezetés

Az utóbbi időben Nyugat-Európában viszonylagos fellendülésnek lehetünk tanúi, aminek egyik következménye a sok országban nem egy ágazatban jelentkező munkaerőhiány. A jelenlegi rövid távú, képzettségben jelentkező hiányt összefüggésbe hozták a népesség öregedésével és a demográfiai változásokkal kapcsolatos hosszabb távon jelentkező problémákkal, teret nyitva így a hosszú távú foglalkoztatási stratégiákról, és az államok közötti migráció e stratégiákban játszott szerepéről szóló viták előtt. A kormányok a fenti kérdésekre többnyire fejlesztési programokkal válaszoltak, melyek lehetővé teszik a népesség munkaképes életszakaszának jobb kihasználását képzések és átképzések révén, illetve liberálisabban viszonyulnak a munkaerő-bevándorláshoz.

Jelen tanulmány célja, hogy általános áttekintést nyújtson. Amennyire ez lehetséges, igyekszik „tényleíró” maradni, bár mindjárt az elején meg kell jegyezni, hogy a migrációval kapcsolatos tények nagyon gyakran homályba vesznek. Nem csak azért, mert az adatok mennyiségileg és minőségileg is változékonyság², mind az egyes országok statisztikáit, mind a migráció sajátos jellemzőit tekintve, hanem azért is, mert a kiinduló elvekben mutatkozó eltérések miatt az interpretációk is különböznek egymástól. A tanulmány során először röviden áttekintjük azokat az okokat, amelyek a népességet költözésre ösztönzik, és végiggondoljuk, hogy mit is értünk migráció alatt. Ezután rátérünk a mai európai migrációs térség alapvető jellemzőinek és tendenciáinak bemutatására, és amellet a nézet mellett érvelünk, amely a jelenlegi mozgásokat egyfajta, több szereplő számára hasznot hozó üzlet-

ként fogja fel. Majd megvilágítjuk, hogy miért kell a migrációs politikát a stratégiai menedzsment fogalmaival megragadni, és végül pedig néhány javaslatot teszünk a jövőben folytatandó kutatások tárgyára vonatkozóan.

2. Mit értünk migráció alatt?

A „migráció” fogalma magyarázatra szorul. Számos csoportosítás létezik, például a távolság alapján (variációk a határon innen és túl témájára), az idő alapján (a rövidtáv és a hosszútáv kérdéseinek boncolása), vagy a motiváció (kényszerűség vagy önkéntesség) szerint. A mi céljainknak legjobban az felel meg, ha a motiváció fogalomkörében gondolkodunk.

A migrációt szokás összekötni az állandó, vagy legalábbis hosszú távú tartózkodási hely valamiféle fogalmával. Valójában ez utóbbi nem több mint a „lakhelyváltoztatás” általános fogalmának egyik alfaja, ami a lakosság mozgásának számtalan típusát és változatát felöleli, melyek mind képesek – az egyre inkább intézményileg szabályozott folyamatok során – egymásba alakulni. Az általunk felállított migráció-definíció önkényes választás eredménye és lehet, hogy csak egy meghatározott időszakra vonatkozik.

Nézzük meg közelebbről ezen mozgások néhány esetét. Az *állandó migráció* fogalmához például a lehetőségek új hazájának gondolata tartozik. Arra az előfeltételre épül, hogy az emberek általában, bár nem kizárólag, gazdasági okok miatt véglegesen áttelepülnek egy másik országba. Ma már nem egyértelmű, hogy mit értünk a végleges kifejezés alatt: e folyamat az esetek többségében fokozatosan zajlik le, egy korábbi ideiglenes áttelepülést követően, leginkább *családegyesítés* vagy *családalapítás* révén. Tulajdonképpen az állandó letelepedések nagy része mögött ma valószínűleg a volt vendégmunkások, illetve bizonyos etnikai és nemzeti csoportok *hazatelepiülése* áll.

Az elmúlt évtizedekben az önkéntes migráció legfontosabb része az *ideiglenes munkaerővándorlás* volt, amely mozgást általában rövid- vagy középtávúnak tartják, és gazdasági okoknak tulajdonítják. Ez a csoport rendkívül sokszínű: beletartoznak a gyerekvigyzók és a háztartási cselédek, a mezőgazdasági, építőipari és ipari munkások, a szállodai, vendéglátó és takarító személyzet. Sok közöttük az *idénymunkás*, míg mások *határmenti* vagy esetleg *jól képzett* kiküldetésben lévő *dolgozók*. A *transzít migráció* az 1990-es évek újdonsága, és főként kelet-európai jelenség: az emberek azért lépnek egy ország területére, hogy onnan egy másikba utazhassanak tovább.

A fiatalok mindig is könnyen mozogtak. A *diákokat* rendszerint meghatározott időszakra fogadják, néhányukat a tanulás, ám legtöbbjükét a pénz és a diploma utáni karrierlehetőségek izgatják. Sok tizen- és huszoneves vág neki a világnak *szüneti munkásként*, talán azért, hogy tapasztalatokat szerezzenek és gyakorolják a nyelvet a későbbi karrier érdekében.

Az utóbbi néhány évben a *menedékjogot kérők és más háborús helyzet elől menekülők* kerültek leginkább a politikai érdeklődés középpontjába. Egyeseket közülük az 1951-es konvenció értelmében *menekültként* fogadtak be. Másokat *humanitárius* okból, mint például az *Exceptional Leave to Remain* (értsd kivételes tartózkodási engedély. a szerk.) jogosultjait az Egyesült Királyságban, vagy az *ideiglenesen befogadott „menedékes” státusz* valamely formáját alkalmazták esetükben, mint például a boszniaiakra az 1990-es évek közepén. Az egyik legnagyobb probléma annak megállapítása, hogy kinek van valóban szüksége menedékre.

Valószínűleg növekvően van azoknak a vándorlóknak a száma, akik *rendezetlen* helyzetbe kerültek, többnyire azután, hogy a befogadó ország területére legálisan megérkeztek. A tiltott határátlépés ott valószínű, ahol kiterjedt az országhatár, illetve hosszú vagy nehezen megközelíthető partszakaszok találhatóak potenciális bevándorlók lakóhelye közelében. Sokan helyezik sorsukat *embercsempészek-* és *kereskedők* kezébe. Az illegális bevándorlók – gyakran, bár közel sem mindig – viszonylag könnyen képesek munkát szerezni a feketegazdaságban.

A különböző országok között mozgó emberek közül még sokra ráillik a vándorló meghatározás: a *határmenti ingázók*, a *munkavállaló turisták* és *kis-kereskedő árusok részleges vándorlást* folytatnak. Ezek a vándorlók a megélhetésük biztosítására gyakori időközökben rövid látogatást tesznek egy másik országban, hogy ott dolgozzanak vagy áruljanak. A Közép- és Kelet-Európa, valamint a volt Szovjetunió alkotta új migrációs térség bővelkedik az efféle újdonságokban.

A népmozgások feltérképezésekor jelentős *turizmussal* és *üzleti turizmussal* is számolnunk kell még. Nemcsak azért, mert ezek hasonlítanak az ideiglenes vándorlásra, hanem mert az utazási infrastruktúra világhálózatának fenntartásával hozzájárulnak a távolság okozta súrlódások csökkentéséhez, és végső soron mindenki számára könnyebbé teszik a migrációt. Sok esetben egy rövid külföldi kirándulás célja a helyzet felmérése, és ez az út hosszabb kiköltözést előz meg, mások az üzleti utakat választják két-három év kiköltözés helyett.

E különféle csoportokat ne tekintsük egymástól elszigeteltnek, hiszen a migráció vagy utazás egyik típusa átalakulhat egy másikba. Előfordulhat például, hogy a tengeren túli diák megházasodik és itt marad, hogy a menedékjogot kérő letelepedési engedélyt kap, vagy, hogy a bevándorló nem találja meg a számítását és hazamegy.

Ezért nem érdemes a migrációról merev kategóriákban gondolkodni, és nincs értelme ezt a fogalmat a mobilitás kontinuumának egyetlen pontjára helyezni. A migrációs hullámok mint mobilitás-hullámok dinamikusak és rugalmasak, más és más embereket és motivációkat ölelnek fel, eltérő módon érintik a befogadó társadalmakat, és sokféle szervezet vagy intézmény menedzselheti azokat. Mint azt később látni fogjuk, üzleti lehetőségeket kínálnak fel és azokra vezethetők vissza.

3. Európa mint migrációs térség

Elfogadott tény, hogy Európa régóta kulcsszereplője a világban zajló migrációnak. Évszázadokon át az európai forrásból származott a tengerentúli területek lakossága, és fél évszázada e terület kiemelt célállomásnak számít.

3.1 *Globális területe-e a vándorlásnak Európa?*

Hol helyezkedik el most Európa a bevándorlás nemzetközi ranglétráján? Felveszi-e a versenyt az Újvilág klaszszikus bevándorlási céloországaival, mint amilyen az Egyesült Államok, Kanada és Ausztrália? A migráció különböző értelmezései miatt nem könnyű megválaszolni a kérdést. Az Újvilág államaiban a bevándorlást többnyire állandó mozgásnak tekintik, melyet a kormány által meghatározott éves kvóta szabályoz, és a bevándorlás tervezett mértéke a közélet gyakori vitatémája. Európában más a helyzet. Már egyetlen ország sem ösztönzi az elsődleges bevándorlást, és kvótarendszert csak olyan kiválasztott csoportoknál alkalmaznak, akik az összes bevándorlónak elenyésző kisebbségét teszik ki. Ezenkívül nehéz, vagy talán nem is lehetséges a végleges és az ideiglenes letelepedés fogalmait használni. Így az elsődleges bevándorlás nagyságának megbecsülése igencsak komoly akadályokba ütközik. A nehézségek ellenére mégis kínálkozik elfogadható összehasonlítási lehetőség, melyet ugyan korlátoz az adatok hiánya, de mégis általános képet nyújt ahhoz, hogy megbecsül-

hessük, mennyiben tekinthető Európa világviszonylatban bevándorlási célpontnak.

Mi a számok közötti viszony? A nyilvántartott idegen nemzetiségű bevándorlók száma az EU-ban – eltekintve az EU-n belülről érkezőktől és a menedéjogot kérőktől – az 1988-as körülbelül 831 ezerről 1992-re jutott el az 1,5 milliós csúcsig. 1997-ben az összes külföldi bevándorló száma (eltekintve a belülről jövőktől) az EU, illetve EFTA országokban 1,06 millió körül alakult. Ezen felül 306 ezerre teszik a menedéjogot kérők számát, akiknek a többsége valószínűleg itt kívánt letelepedni. A külföldi bevándorlók száma – az EU-n belülről érkezőkkel együtt – 1988-ban 1,2 millió volt és 1997-ig 1,45 millióra emelkedett (a csúcs 1,84 millió volt 1992-ben). Összehasonlításképpen Kanadában, 1998-ban a letelepedők száma 174100 volt. Ugyanitt az ideiglenes munkaerővándorlás mértékére a kiadott alkalmazási engedélyek alapján következtethetünk, és ez alapján 65 ezer személy dolgozott ilyen minőségben Kanadában 1998-ban. Így Kanada összesen mintegy 239 ezer főt fogadott be. Az Egyesült Államokba 1998-ban 660 ezer véglegesen letelepedő bevándorló érkezett. A letelepedők állandó tartózkodási engedélyt kapnak, mindemellett 1998-ban körülbelül még fele ennyien éltek az országban ideiglenes tartózkodási engedéllyel. Az Egyesült Államokba érkező időszakos vendégmunkások száma 1996-ban érte el a körülbelül fél milliós csúcst (ez az utolsó rendelkezésre álló adat). Az érkezők többsége jól képzett munkaerő volt, ami az amerikai kormányzatnak a nemzetgazdaság versenyképesebbé tételére irányuló igyekezetét tükrözte. Így az Egyesült Államok mintegy 1,2 millió bevándorlót fogadott 1996 és 1998 között. Az Ausztráliában véglegesen letelepedők száma 1998-ban volt a legkisebb (77 ezer) az Újvilág országai közül, de a 98 ezer ideiglenesen beérkezővel együtt ez összesen 175 ezer bevándorlót jelent.

Világos tehát, hogy Nyugat-Európa országaiba együttesen ugyanakkora nagyságrendben érkeznek a bevándorlók, mint az Egyesült Államokba. Németország az 1997-es 615 ezres áradattal önmagában ugyanolyan mértékű bevándorlást élt meg, mint az Egyesült Államok vagy Kanada. A vándorlási különbözet (net flows) összehasonlítása problematikus, mivel sem az Egyesült Államok, sem pedig Kanada nem rendelkezik az európai országokéhoz hasonló kivándorlási statisztikákkal.

Levonhatjuk a következtetést, hogy Nyugat-Európa világviszonylatban is a bevándorlások kulcsfontosságú célállomása. Országai együttesen

az Egyesült Államokkal hasonlíthatók össze, míg az egyes államok adatai Ausztráliához és Kanadához hasonló nagyságrendűek.

3.2 Mekkora a külföldi népességállomány az európai országokban?

Az 1998-as évben az összes Európában élő külföldi állománya a nyilvántartások alapján mintegy 21 millióra tehető. A külföldi népesség Európa aggregált lakosságának mintegy 4,1%-át tette ki ezek alapján. A külföldi népességállomány nagyobbik része Nyugat-Európában él.

Aligha kétséges, hogy az elmúlt években Nyugat-Európa egészében jelentősen megnőtt a külföldi lakosok aránya. 1998-ban és környékén (mindig az adatszolgáltatás szempontjából legutolsó évet figyelembe véve) mintegy 20,3 millió külföldi élt Európának ebben a felében, akik e térség összlakosságának körülbelül 5,2%-át jelentették. 1988-ban (Írországból 1989-ben, Franciaországban 1990-ben) a külföldiek száma 14,9 millió volt. Így 1988-tól napjainkig a nyugat-európai külföldi népesség állománya 35%-kal emelkedett.

Ezzel szemben a kelet- és közép-európai országokban, bár tapasztalható volt itt is az állandó megtelepedés – főként visszatelepülés – a beáramlás szerény méretű volt, és a külföldi lakosok állománya viszonylag kicsi, kb. 670 ezer fő maradt, csekély százaléka a 242 milliós összlakosságnak.

A külföldiek lélekszáma országonként nagymértékben eltér, miközben általában növekvő tendenciát mutat. 1998-ban (vagy az adatokkal lefedett legutolsó évben) az ország össznépességéhez képest a külföldiek aránya Luxemburgban (a teljes lakosság 34,9%-a) és Svájcban (19%) volt a legnagyobb. Három országban – Ausztriában, Belgiumban és Németországban ez az arány 9% körül volt. Egy másik országcsoport esetében – ide tartozik Dánia, Franciaország, Írország, Hollandia, Norvégia, Svédország és az Egyesült Királyság – 3 és 6,3% közé volt tehető. Minden további nyugat-, közép- és kelet-európai országban ez az arány 3% alatt volt, sőt, néhány az összes lakos 2%-át sem érte el.

Az állományok szempontjából fontosak az állampolgárság elnyerésének tendenciái. Az EU és az EFTA államaiban 1985 és 1997 között 3,7 millióan kaptak állampolgárságot. Ez egy felfelé ívelő tendencia eredménye, mely során az 1980-as évek évi 200 ezres száma majdnem megduplázódott 1997-re.

A fenti adatok azt mutatják, hogy a bevándorló állomány valódi létszáma az EU/EFTA-térségben jóval meghaladja a nyilvántartott 20 milliós külföldi népességét.

3.3 Mely nemzetek alkotják Európa külföldi népességét?

Az EU és az EFTA egészén belül összesen 19,76 millió külföldi élt, akik közül 12,85 millió (65%) volt európai. Az afrikaiak 3,14 millióan voltak (15,9%), míg az ázsiaiak 2,16 millióan (10,9%). Az EU-tagállamokban 18,21 millió külföldi tartózkodott 1998 elején (1. táblázat), közülük 5,77 millió (31,7%) érkezett egy másik tagállamból. Ha ezt összevetjük az előző évek 5,5, illetve 5,6 milliós számával (31,3%, illetve 31,9%), kiderül, hogy az EU-n belülről érkező külföldiek aránya az EU-tagállamokban nem sokat változott. Ha ehhez hozzávesszük a többi EGK-ország és Svájc adatait (ami az EU és az EFTA együttesét adja), az összesített érték 5,8 millió körül lesz, azaz 31,9%-a az EU-ban élő összes külföldinek.

Az 1. táblázat adatai a nyugat-európai országba érkező bevándorlók eredetének sokszínűségét illusztrálják. Luxemburgban, Írországból és Belgiumban a külföldi népesség több mint fele, Spanyolországban, az Egyesült Királyságban, Franciaországban és Svédországban pedig az összes külföldi egyharmada származik másik EU-tagállamból. Svájc (amely nem EGK tagállam) külföldi lakosainak kétharmada EU-állampolgár. A legtöbb országban azonban a külföldi lakosság zöme az EGK-n kívülről származik.

A statisztikai adatok a földrajzi helyzet és a bevándorlás-történet komplex összefüggéseit tükrözik. Az Egyesült Királyság, Írország és Spanyolország esetében egy-egy baráti EU-tagállam közelsége és a hagyományosan meglévő népességcsere nyilvánvaló szerepet játszik (noha ez Portugáliára mint célországra már nem áll). A Belgiumban és Luxemburgban tapasztalható helyzet az országok földrajzi elhelyezkedésére vezethető vissza: nagyobb, nyílt határokkal rendelkező EU-szomszédok veszik őket körül.

Az egyéb bevándorlókat adó területek célországokként változnak. Afrikából különösen Franciaországba és Portugáliába érkeznek bevándorlók a hajdani gyarmatosítások következtében, de kisebb mértékben Olaszországba és Belgiumba is élnek innen származó bevándorlók. Amerika (különösen Dél-Amerika) Portugália és Spanyolország számára fontos, de Görögország és Olaszország esetében is jelentős a szerepe. Ázsia fontos szár-

mazási terület az Egyesült Királyságban, Görögországban és Olaszországban, bár eltérnek az okok és a kibocsátó területek e hatalmas és változatos földrész esetében. Az Egyesült Királyságban főként az indiai szubkontinensről származó bevándorlók élnek, túlnyomórészt letelepedési szándékkal. Olaszország ázsiai kontingense főképp Délkelet-Ázsiából származik (különösen a Fülöp-szigetektől), Görögországé pedig a környező közel-keleti térségből.

Az Európából, de nem EU-tagállamból érkező külföldiek nagy része Németországot választja úticélul: ide érkezett az EGK-ból (és Svájcból) származó vándorlók több mint egynegyede, valamint a Közép- és Kelet-Európából és Európa egyéb részeiről elvándoroltak közel kétharmada. Mindamelllett aránylag kevés afrikai található Németországban. Annak ellenére, hogy a spanyolokat és a portugálokat szoros szálak fűzik Amerikához, az Egyesült Királyságban él a legtöbb innen származó külföldi (főként Egyesült-Államok-beli), ahol egyébként, nem meglepő módon, tíz külföldiből hét Dél-Kelet-Ázsiából és Óceániából származik.

3.4 Külföldi állampolgárok Nyugat-Európában

Az eddigiekben a célországokra való tekintettel végeztük elemzésünket. A 2. táblázat egyes külföldi csoportok célország szerinti megoszlását foglalja össze. A táblázat a legfrissebb rendelkezésre álló adatokat tartalmazza (általában az 1998-as évből), de néha más évből is, ha időközben nem történt újabb statisztikai adatfelvétel. Az adatok az Eurostat New Cronos adatbázisából származnak. Ebből egy 1985-től 1998-ig terjedő idősort állítottunk össze 11 országról, melyek megítélésünk szerint jól reprezentálják Nyugat-Európa egészét, ám lényeges hiányosságok is vannak. Külön problémát jelent Franciaország, ahonnan csak az 1990-es népszámlálás utánról vannak adatok. Ebből következik, hogy a Nyugat-Európa egészére vonatkozó tendenciánál többet nem lehetséges felrajzolni. E nehézségek ellenére a 2. táblázat a rendelkezésre álló legjobb összefoglalását adja az egyes külföldi állampolgárságú csoportok helyzetéről, igaz, néhány csoport valószínűleg alulreprezentált maradt a statisztikai adatok hiánya miatt.

A volt jugoszlávok 3,3 milliós csoportja a legnagyobb Nyugat-Európában. Őket a törökök követik 2,8 millióval, majd a marokkóiak jönnek 1,2 millióval és az algériaiak 0,7 millióval. A továbbiakban egy csoportnál sem

éri el a félmilliót a célországban tartózkodó állampolgárok létszáma. Meg kell jegyezni, hogy ezek az adatok a nemzeti hovatartozás alapján készültek, és így nincsenek benne azok, akik már megkapták a befogadó ország állampolgárságát.

Érdeemes megvizsgálni az előbb említett kibocsátó országokra jellemző célállomásokat. Az esetek túlnyomó részében a célállomások közül egy állam különösen jelentős szerepet játszik. Így a volt jugoszlávok 60,2%-a, míg a törököknek 74,1%-a Németországban él. Franciaországba érkezett a nyilvántartott algériaiak 92,6%-a és a tunéziaiak 71,3%-a, míg az Egyesült Királyság fogadta az Indiából érkezők 59,3%-át, az irakiak 53,4%-át és a pakisztániak 45%-át. Világos tehát, hogy az egyes államokból származók közel sem egyenletes eloszlásban helyezkednek el, kivéve talán a kínaiakat és kisebb mértékben a Fülöp-szigetektől jövőket, illetve az irániakat, akik jobban szétszóródnak. Nyilvánvaló tehát, hogy egy-egy kibocsátó országból az elvándorlók specifikus célországokba mennek és nem szélesebb területekre.

Milyen tendenciák mutatkoznak? A korlátozottan rendelkezésre álló adatok ugyan nem teszik lehetővé általános kijelentések megfogalmazását, mégis tehetünk néhány megállapítást. A volt jugoszlávok száma – nem meglepő módon – jelentősen megnőtt az 1990-es évek elején Nyugat-Európában. A történet folytatása azonban már változó. Az elmúlt időszakban Belgiumban például csökkent a számuk, akárcsak az Egyesült Királyságban, miközben másutt mindenhol növekedett, gyakran nagyon jelentős mértékben. A törökországiak száma néhány országban állandó volt, Hollandiában még csökkent is, miközben a legtöbb országba még többen érkeztek, részben kurd menedékkjogot kérők beáramlása miatt.

Az algériaiakra esetében a tendenciák nem egyértelműek, hiszen kizárólag Franciaországba vándoroltak, ám ezen országra csak egyetlen évre vonatkozóan állnak rendelkezésre adatok. Számuk egyedül Spanyolországban mutat növekedést. A marokkóiak lélekszáma Németországban és főként Spanyolországban nőtt meg, miközben máshol ez a tendencia stagnál (pl. Belgiumban), vagy éppen csökken (pl. Hollandiában). Nagyjából hasonló a kép a tunéziaiak esetében is, azzal a különbséggel, hogy Spanyolországban számuk egyáltalán nem nőtt.

A kínaiak száma a legtöbb országban emelkedő tendenciát mutatott, különösen erős volt a növekedés Spanyolországban. A Fülöp-szigetek elvándorlóinak helyzete vegyes: számuk emelkedik Dániában, Hollandiában,

Svájcban, de különösen Olaszországban és Spanyolországban, csekély változást mutat Németországban és az Egyesült Királyságban, Norvégiában pedig csökken. Az indiaiak száma Belgiumban, Dániában, Németországban és Spanyolországban nőtt, Hollandiában és az Egyesült Királyságban pedig (ahol sokan megkapták az állampolgárságot) csökkent. A Pakisztánból származók bevándorlása másképp alakult. Létszámuk aránylag stabilnak mutatkozott Belgiumban, Dániában és Hollandiában, illetve az utóbbi időben Németországban, eközben viszont megemelkedett Spanyolországban és az Egyesült Királyságban, ám Norvégiában csökkent.

Az irakiak kis létszámban vannak jelen. Számuk jelentősen emelkedett Dániában és Norvégiában, nem így Svédországban. Az Egyesült Királyságban az adatok ingadoznak az 1994-es csúcs óta. Az irániak száma Dániában 1980 óta változatlan, csak Finnországban emelkedett, máshol viszont általában alacsony maradt: az Egyesült Királyságban az 1980-as évek végétől kezdve csökkent, Svédországban pedig ingadozott és az utóbbi időszakban mérséklődött.

3.5 Az Európába irányuló és Európán belüli migrációs áramlás

Összességében a bevándorlás túlsúlyban van napjainkban, de az egyensúly minduntalan változott. Az 1980-as évek első felében csökkent a külföldi népesség beáramlása, Németországban (1982 és '84 között), Luxemburgban (1982-ben) és Svájcban (1983-ban) még nettó veszteségek is jelentkeztek. Az 1980-as évtized közepétől azonban az adatok a legtöbb országban (Izland kivételével) nettó nyereséget mutatnak. 1994 óta a nettó nyereségek csökkentek az adatokkal lefedhető országokban, csak Németországban jegeztek nettó elvándorlást 1997-ben.

Mindazonáltal meg kell jegyeznünk, hogy ezek az adatok valószínűleg a teljes nettó beáramlást alulbecslik, miután többnyire nem foglalják magukban a menedékjogot kérőket és az ideiglenes bevándorlás néhány más kategóriáját, akik közül tudvalevőleg sokan illegálisan az országban maradnak.

A vasfüggöny megszűnése révén mind a Közép- és Kelet-Európán belüli migráció, mind az onnan való elvándorlás megnőtt. A becslések szerint az e területről a nyugati országokba irányuló hivatalosan regisztrált évi átlagos elvándorlás mértéke 850 ezer fő volt az 1990-es évek elején (Garson, Ledor és Lemaitre, 1997.), míg az ezt megelőző három évtizedben ez az ér-

ték fele ekkora sem volt (Frejka 1996.; Okolski 1998.). A kommunizmus időszakában az emigráció etnikai alapokon zajlott, és főleg zsidókat és németeket érintett. A közép- és kelet-európai országokba irányuló bevándorlásról szóló adatok többsége véglegesen letelepülőkre vonatkozik, így jelentősen alacsonyabb, mint az teljes bevándorlás. A számok elenyészőek és nem is emelkednek.

3.6 Mely államokból vándorolnak ma Nyugat-Európába?

A 3. táblázat mutatja az EU- és EFTA-országokba érkezők állampolgárság szerinti megoszlását 1997-ben (ez a legutolsó év, amelyről rendelkezésre állnak adatok). Az adatokat az egyes országok statisztikai hivatalai szolgáltatják, és ennek megfelelően alakulnak a fogalmi meghatározások. A legtöbb esetben nem sorolják ide a menedékjogot kérőket, kivéve ott, ahol a kérelmezés az országba érkezés után történik. A beáramlási számok gyakran igen alacsonyak és ezért a táblázat egyes részletes elemeit nem árt óvatosan kezelni.

Ahogy azt a külföldi népességgel kapcsolatos állományadatok mutatták (2. táblázat), a különböző állampolgárságú csoportok áramlásában is vannak jellemző célállomások. Németország tartós népszerűségnek örvend, de csak a volt jugoszlávok, a kínaiak, az irakiak és az irániak számára elsődleges célpont. Az Egyesült Királyság az indiaiak és a pakisztániak számára fő célpont, míg a marokkóiak, a tunéziaiak és a Fülöp-szigetiek főleg Olaszországba mennek. Az algériaiak még mindig elsősorban Franciaországba áramlanak, de emellett Németország és Olaszország is fontos célállomássá vált.

A 2. táblázattal történő összevetés hasonlóságokat és különbségeket egyaránt felszínre hoz. Természetes, hogy a vándorlók többsége oda áramlik, ahol honfitársaik élnek, ami azt eredményezi, hogy az új migrációs áramlások tovább erősítik a meglévő eloszlásokat. Az állományra és az áramlásra vonatkozó más elemzések is megerősítették ezt az európai migrációra jellemző földrajzi stabilitást az elmúlt két évtizedben (Salt és mások, 2000.).

3.7 Hány külföldi munkavállaló él Európában?

3.7.1 A letelepült állomány

A munkaerő-állományra vonatkozóan nehezebb pontos és összehasonlítható adatokat találni Európában, mint a külföldi népesség egészéről. Ne-

héz kideríteni, hogy kikre vonatkoznak a számok, és milyen forrásokból eredhetnek. Ráadásul majdnem biztos, hogy a nyilvántartásokban nem szereplő munkások arányaikban a munkaerőpiacon fontosabb szerepet játszanak, mint a nyilván nem tartott lakosok az egész népesség belül.

Nyugat-Európában 1997 körül (minden ország esetében a legutolsó évet figyelembe véve) körülbelül 7,41 millió külföldi munkavállaló volt. Ez az 1988-as adathoz képest (6,2 millió) összesen 27%-os emelkedést jelent, de 1994 óta csak 1% volt a növekedés. Úgy tűnik, hogy az utóbbi néhány évben a nyilvántartott külföldi munkaerő-állomány nem sokat változott. Hosszabb távú perspektívából vizsgálhatjuk a helyzetet, ha összehasonlítjuk az 1980-as, 1988-as és 1996-os adatokat annak a nyolc országnak az esetében, amelyekről rendelkezünk ide vonatkozó statisztikákkal (Ausztria, Finnország, Franciaország, Németország, Luxemburg, Hollandia, Svédország, Svájc). Ezekben az országokban 1980-ban 4,63 millió külföldi munkavállaló volt, ám 1988-ra ez a szám (3,9%-kal) 4,45 millióra csökkent. 1997-re számuk 5,14 millióra növekedett, ami kilenc év alatt 690 ezres (15,5%-os) emelkedést jelent. Mindazonáltal 1980 óta ezekben az országokban a külföldi munkavállalók száma csak 1988-tól kezdve növekedett.

A kelet-európai országokban a külföldi munkavállalók számára vonatkozó statisztikák nem teljesek, és ezek többsége nem veszi figyelembe a nagy számú, rövid időre érkező és illegális munkást. A nyilvántartott számadatok, különösen Nyugat-Európához képest alacsonyak, és az utóbbi években ingadoztak is.

3.7.2 A beáramlók

Nyugat-Európában minden országban, ahonnan adataink vannak, az össznépesedési folyamatok 1980-as évek közepére tehető fordulópontja a munkaerő-beáramlásában is visszaköszön az 1990-es évek első feléig tapasztalható rendületlen növekedés formájában. Azóta általános a munkaerő-beáramlás csökkenése, bár a legutóbbi években néhány országban szemmel látható növekedés folyt, ilyen például Ausztria, Dánia, Luxemburg, Spanyolország, az Egyesült Királyság és Németország 1997-ben. Az emelkedés, mely főleg a képzett munkaerőt érinti, bizonyos tekintetben válasz a gazdasági növekedésre. Mindazonáltal a statisztikák alulbecsülik a valós összbeáramlást, Németországnál például nem veszik figyelembe a német nemzetiségűeket. Sajnos a munkaerő kiáramlásáról nem állnak

rendelkezésre megbízható adatok, ami lehetetlenné teszi a munkaerővándorlás mérlegének megállapítását.

A kommunizmus idején általános volt Kelet-Európában és a Szovjetunióban a munkavállalás miatt történő inkább ideiglenes, mint állandó migráció. A főbb kibocsátók a „baráti országok” voltak: Vietnám, Kuba, vagy Nicaragua. Azóta a munkaerőáramlás új formái merültek föl, melyeknek szereplői két szélsőséges típust képviselnek: a magasan képzett (főleg nyugati) munkaerő és a munkaerő-piacon legkevésbé keresett (főleg Bulgáriából, a FÁK-ból, illetve a harmadik világból érkező) dolgozók.

Míg a végleges kivándorlás a kelet-európai országokból kisebb volt, mint sokan várták, számottevő volt a munkaerő átmeneti elvándorlása a térségből Nyugat-Európába. Az okok mindenütt ugyanazok: a szabad határátlépés, növekvő munkanélküliség és egyes társadalmi csoportok csökkenő életszínvonala, a külföldön (néha illegálisan) vállalt munka jobb anyagi elismerése. Az elvándorlás hatása kettős. Néhol a hazaküldött és megtakarított pénzek bevételt jelentenek a helyi gazdaság számára, másutt pedig munkaerőhiány lép fel, amit egyre inkább külföldi munkaerő beérkezése ellensúlyoz.

Nem ismerjük a saját országukon kívül dolgozó közép- és kelet-európaiak összlétszámát, de az EUROSTAT-nak az EGK országokban és Svájcban lévő külföldi állampolgárok összlétszámát mutató adatai szerint 875 ezren vannak. A Közép- és Kelet-Európában élő külföldi munkaerőről szóló adatok a legjobb esetben is csak tájékoztató jellegűek. A trend felerősödésére nem utalnak jelek, talán az 1997-es Magyarországra és Lengyelországra vonatkozó adatok valószínűsítenek valamiféle emelkedést az 1990-es évek közepe óta.

3.8 A menedékjog kérs tendenciái

Az Európába irányuló és a kontinensen belül zajló migráció mértékének vizsgálatakor külön szokás választani a menedékjogért folyamodókat a „normális” (főleg munkakereső vagy családdegysítő) elvándorlóktól. Erre jó okok vannak. A kétféle elvándorlásnak nemcsak a motivációi különböznek, de a rájuk vonatkozó adatokat is eltérő módon gyűjtik és publikálják. Ennek ellenére egyre nehezebben lehet megkülönböztetni a két jelenséget. Sokan a menedék-kérők közül nem szorulnak védelemre, hanem gazdasá-

gi és/vagy családi okból akarnak elvándorolni, miközben a statisztikai kategóriák már nem egyértelműek.

3.8.1 A célállomások

Az EU- és EFTA-államokba menedéket kérők az összlétszám és a célállomás szempontjából is ingadozást mutattak az 1980-as évek közepe óta (4. táblázat). A 19 állam összesen 169710 menedékjog-kérőt fogadott 1985-ben. Ez az érték 1992-ben érte el a 695590 fős csúcst, 1996-ra 247500-ra zuhant, majd 1999-ben 422180-ra emelkedett. A három megadott év abszolút számain felül a 4. táblázat az összes érintett célország szerinti megoszlást is megmutatja, és a 10000 célország-beli lakosra jutó kérelmek számán keresztül megállapítja a „menekült-nyomást”.

A 4. táblázatból leginkább a németországi helyzet változása ötlük szembe. 1985-ben ide irányult a beáramlás 43,5%-a, 1992-ben közel kétharmada, de 1999-re 22,5%-ra csökken ez az érték. Franciaország részesedése meredeken csökkent 1985 és 1992 között, majd 1999-re újra megnövekedett, de nem éri el az 1980-as évek közepén tapasztalt szintet. Az Egyesült Királyságban gyökeresen megváltozott a helyzet, a mindössze 3,7%-os 1985-ös szintről 16,7%-ra nőtt az arány 1999-re, amikor a második legfontosabb befogadó ország volt Németország után. Szintén növekedést élt meg Belgium, Hollandia és Svájc, ezzel szemben Dánia és Svédország részaránya csökkent.

A menekült-nyomásban is jelentős változásokat lehet megfigyelni. Franciaország kivételével ez a nyomás mindenütt 1992-ben volt a legnagyobb. Mindamelllett nagy különbségek maradtak fenn. Svédországban és Dániában a 10000 lakosra jutó kérvények száma 1985-ben volt a legmagasabb, ez az érték az 1999-es évben viszont már aránylag kicsi volt. Németország az 1985-ös 9,5-ről 1992-re 54,49-re ugrott, 1999-ben pedig visszaesett 11,59-re. Az Egyesült Királyságra komoly nyomás hárult az 1985-ös igen alacsony értékről 1999-re 11,88-ra nőtt a terhelés, bár ez még mindig alatta maradt a többi kilenc vizsgált országnak. Svájcban 1999-ben 10000 lakosra 85,21 kérelem jutott, így ekkor ez az ország volt a legnagyobb nyomásnak kitéve. A mediterrán országokban, Franciaországban és Finnországban volt a legkisebb nyomás, az azonban nem tisztázott, hogy e nyilvántartások alapján készült statisztikák mennyire írják le a valós helyzetet.

3.8.2 A kibocsátó országok

1991-92 után a kibocsátó országok közül a jugoszlávok kerültek a vezető helyre, őket követik a románok, a törökök, a Srí Lanka-iak, a szomáliaiak, az irániak, a zaire-iak, az irakiak, a bulgárok, az albánok, a nigériaiak, a libanoniak és a kínaiak, akik szintén fontosak. A volt Jugoszlávia területéről, különösen a Boszniából és Koszovóból menekülők közül sokan nem jelennek meg a menedéjogi statisztikákban, miközben valamilyen ideiglenes védetséget élveznek. A legutóbbi években Törökország, a volt Jugoszlávia, Irán, Irak, Szomália és Sri Lanka vált a legfontosabb kibocsátó országgá, mivel az ott tapasztalható konfliktushelyzet miatt a lakosok nagy valószínűséggel védelemre szorulnak. Az utóbbi években a menedéjogot kérők nagyobb részéről derült ki az, hogy valóban szüksége van a védelemre.

Az 5. táblázat 11 olyan ország bemutatásán keresztül, amelyre vonatkozóan vannak adataink, megkísérli a menekültek számára Európában 1988-ban és 1997-ben (a legutolsó olyan év, amelyre vonatkozóan ez lehetséges) kínáló migrációs teret meghatározni. Ezek 1988-ban az összes EU-ba, illetve EFTÁ-ba érkező menedéjogi kérelem 93%-át fogadták, 1997-ben pedig 97%-át. Felsoroljuk a tíz vezető kibocsátóországot. Ezek adták a 11 országba érkező menedéjogi kérelmek 70,3%-át 1988-ban, és a 66,4%-át 1997-ben.

Hat kibocsátó ország került a listára mindkét esztendőben: Törökország, a volt Jugoszlávia, Irán, Sri Lanka, Románia és Zaire. Ez mutatja, hogy a menedékkeresés nagyfokú átalakulása közepette is megmaradt valamiféle állandóság a népmozgások földrajzi irányultságában. A számadatok tendenciái eközben változtak. A volt Jugoszláviára vonatkozóan számottevően növekedtek, miközben Törökország vonatkozásában csökkentek. Az irániak létszáma kevesebb, mint a felére csökkent, a srí lankaiaké és a zaire-iaké is esett. Libanon, Magyarország és Ghána 1997-re kiesett az első tíz közül, helyükre Irak került (rögtön a második helyre), valamint a volt Szovjetunió és Afganisztán.

Az hogy az összes kérelemhez viszonyítva jelentősen eltér az egyes országokból érkezők által beadott kérelmek aránya, az azt mutatja, hogy a különböző államokba igen változatos kibocsátóhelyekről érkeznek a menedéket kérők. A listán szereplő kibocsátók adták Németországban 1988-ban a kérelmezők 83,6, 1997-ben pedig 72,1%-át, Spanyolországban 71,3 és 50,4%-át, Franciaországban 46,9 és 53,6%-át, az Egyesült Királyságban pe-

dig mindössze 29,9 és 43,8%-át. Mindamellet világos, hogy egyes célállamokba a kérelmezők jelentős része egy bizonyos kibocsátó országból menekül: így például 1988-ban a lengyelek aránya Spanyolországban 46,2%, a ghánaiak aránya Belgiumban 25,4% volt. 1997-ben a volt Jugoszlávia állampolgárai 37,8%-ot képviselnek Svájcban, az irakiak 31,6%-ot Svédországban, Szomáliából Dániába pedig 22,8% érkezik.

3.9 Elkülönült „migrációs térségek” alakulnak ki Európában?

Nyugat-Európa csak az egyik alkotóeleme a még nem egységes migrációs rendszernek. Az EU számára fontos kérdés, hogy vajon csak egy rendszer van-e alakulóban. Azokat az országokat figyelembe véve, amelyekről megfelelő adatok állnak rendelkezésünkre, a felsorolt térségekbe befelé és onnan kifelé irányuló bevándorlási és kivándorlási áramlatok arányai alapján a 6. táblázat megkísérel számot adni az egyes országok migrációs tereinek zártságáról Európán belül.

Mindkét áramlási irány tekintetében komoly különbségek vannak az egyes országok között. Azokba a közép- és kelet-európai országokba, amelyekről vannak adataink (ezek a balti államok és Szlovénia), a bevándorlók túlnyomó többsége egy másik európai, főleg közép- és kelet-európai országból jön, és csak elenyésző kisebbség érkezik EU- vagy EFTA-országból. A skandináv államok is meglehetősen nagy európai megtartóerőről tesznek tanúbizonyságot, ide a bevándorlók főleg az EU- és EFTA-tagállamokból, valamint az „egyéb európai” országokból (leginkább Törökországból és a volt Jugoszláviából) érkeznek, ami mellett kicsi a Közép- és Kelet-Európából érkezők aránya. Németország bevándorlási térsége is határozottan Európa, és Görögországhoz hasonlóan Közép- és Kelet-Európa adja bevándorlóinak jelentős százalékát. Az Egyesült Királyság bevándorlóinak majdnem a harmada viszont főleg Európán kívülről érkezik. A mediterrán országok is, akárcsak Hollandia, kontinensünkön kívülről vonzzák az érkezőket.

Az emigrációs adatok a területi zártság nagyobb fokára utalnak (a spanyolországi adatok rendhagyóak, mivel csak a külföldre távozó spanyoloktól adnak számot). A legtöbbben a Közép- és Kelet-Európát elhagyók közül valahova az európai térségbe indulnak, és csak a nyugati Németország küld keletre számottevő arányban vándorlókat. A román és a szlovén adatok arra utalnak, hogy innen erős az EU- és EFTA-államokba irányuló mozgás, bár

az utóbbi esetében távolabbra, különösen Észak-Amerikába is jelentkezik némi kiáramlás.

Nehéz a 6. táblázatból általános következtetéseket levonni, hiszen az egyes országok esetében problematikus az adatok értelmezése, míg más területekre sokszor nincsenek statisztikák. Mindamellet három általánosabb következtetést levonhatunk. Először is, hogy a bemutatott minták megerősítik az Európában zajló migráció sokféleségét. Másodsor, az egyes országok migrációs térségei igen eltérőek, aminek a hátterében egy sor történeti tényező (mint például a gyarmati kapcsolatok) és földrajzi adottság (főleg a közelség) húzódik meg. Végezetül megbizonyosodtunk a térségen belüli megtartóerő meglétéről, különösen Kelet- és Közép-Európa kapcsán, ahol a népességcsere nagy része Európa egészével, illetve egy-egy részterületével zajlik. Ezek a megállapítások fontosak az európai migrációs rendszer lehetséges fejleményeinek előrejelzéséhez, például az EU keleti irányú bővítésével járó várható áramlások nagyságának megbecsléséhez is. A 6. táblázat például arra enged következtetni, hogy a csatlakozó országok már esetleg meggyökereztek egy kelet- és közép-európai migrációs rendszerben, ami a határok ellenőrzésére vonatkozó eltérő követelmények miatt konfliktusokat okozhat, ha egy másik rendszerbe – az EU rendszerébe – próbálnak majd integrálódni.

3.9.1 Milyen különbségek mutatkoznak a tagállamok között a kibocsátó országok szerint?

A nyugat-európai országok szempontjából igen fontos kérdés a bevándorlás és a kibocsátó országok fejlettségi szintjének összefüggése, ezen belül is az erőforrásoknak a különböző fejlettségi szintű országok közötti áramlása. Általános jelenség, hogy a magasabb nemzeti jövedelemmel rendelkező országok közötti munkaerőcsere többnyire viszonylag jól képzett egyéneket érint. Az is általánosan elfogadott tény, hogy a gazdaság többet nyer a képzett, mint a képzetlen munkaerő beérkezésével. Wadensjö (1999) például bebizonyította, hogy a dán gazdaság a tehetősebb országokból érkező bevándorlók révén magasabb nettó költségvetési bevételre tesz szert, mint a szegényebb országokból érkezők révén.

Az itt következő elemzés összekapcsolja az MRU migrációs adatbázisát és a Világbank nemzeti jövedelmen alapuló ország-csoportosítását. A Világbank alapvető társadalmi-gazdasági fejlettségi mutatói átfogó képet adnak

arról, hogy az egyes országok mennyire gazdagok vagy szegények, és jelen tanulmány átveszi az ott alkalmazott csoportosítást. A Világbank az egy főre eső bruttó nemzeti termék kritériuma alapján csoportosítja a gazdaságokat.

Az országok négy csoportba sorolhatók jövedelmük alapján:

- (1) alacsony jövedelemmel rendelkezők (765 dollár alatt 1995-ben);
- (2) alacsony-közepes jövedelemmel rendelkezők (766 és 3035 dollár között);
- (3) közepes-magas jövedelemmel rendelkezők (3036 és 9385 dollár között);
- (4) magas jövedelemmel rendelkezők (9386 dollár felett) (Világbank, 1996:214-5).

Az alacsony jövedelmű országok nagy része Afrikában van, de ebbe a kategóriába tartozik például India, Pakisztán, Sri Lanka és Albánia (az egyetlen európai ország). Az alacsony-közepes jövedelmű államok csoportjában találjuk az észak-afrikai országokat, Törökországot, a balti államokat, Oroszországot és sok kelet-közép-európai országot, mint amilyen Lengyelország vagy Jugoszlávia. Csehország, Szlovénia, Magyarország és Horvátország a közepes-magas kategóriába tartozik. A magas jövedelmű országcsoport magában foglalja az összes EU- és EFTA-tagot, valamint az Egyesült Államokat és Kanadát (Világbank, 1996: 264-5).

Hogy átlássuk a kibocsátó országok jövedelem szerinti megoszlásának változásait, az EU és az EFTA-tagállamok külföldi lakosságát adó kibocsátó országokat a fenti kategória-rendszerben helyeztük el. A Világbank kategóriái közül a két szélsőséget (az „alacsony” és a „magas” kategóriát) használva a 7. táblázat foglalja össze a helyzetet a külföldi népességállomány és a külföldi bevándorlók, valamint a munkaerő-állomány figyelembevételével. Az adatok megvilágítják a tagállamok és az általuk alkalmazott migrációs intézkedések között mutatkozó eltéréseket. Általában úgy látszik, hogy Luxemburg, Írország, az Egyesült Királyság és Belgium „hozza ki a legtöbbet” külföldi lakosaiból, akik nagyobb valószínűséggel érkeznek magas jövedelmű országból, miközben Németországra, Olaszországra, Franciaországra és Finnországra éppen az ellenkezője igaz. Az alacsony jövedelmű országokból érkezők részarányát illetően a helyzet kevésbé világos, de a legnagyobb számok Olaszországban, Portugáliában és az Egyesült Királyságban figyelhetők meg.

Az egyes országokon belül a migráció három foka között észlelhető aránykülönbségek a letelepült állomány és a beáramlás komplex összefüggéseire utalnak – figyelembe véve a számításoknál, hogy a menedék kérőket ide soroltuk. A dolgok jelenlegi állása szerint Olaszország, Franciaország, Dánia és Svédország jelenlegi bevándorlóinak körülbelül egyötödét alacsony jövedelmű országból kapja, Belgiumba, Görögországba, Spanyolországba, Luxemburgba és Írországba pedig kevesebb, mint egytizedük érkezik innen.

4. A migráció mint üzlet

A nemzetközi migrációt hagyományosan olyan kapcsolatnak foghatjuk fel, mely egyrészt egy állandó lakhely vagy munkahely reményében elköltöző egyén, vagy háztartás, másrészt a fogadó országba beengedő és állampolgárságot adó, kapuórhöz hasonlatos kormány között jön létre. A legtöbb elméleti értelmezési keret erre a meghatározásra épül a migrációnak a vonzás és taszítás fogalmaival leírt meghatározó tényezőivel számolva. De nemcsak számos migrációs elméletről bizonyosodik be, hogy csekély prediktív erővel rendelkezik az általa magyarázni kívánt jelenségek lényegi bonyolultsága miatt, hanem ezek nyilvánvalóan képtelenek megbirkózni az új folyamatokat jellemző jelenlegi dinamizmussal.

Ezek a kudarcok számos, a nemzetközi migráció eddigi elméletének átértékelésére és átalakítására irányuló kísérlethez vezettek. Például Massey és mások (1993) mindenre kiterjedő áttekintése felhívta a figyelmet a migrációs áramlatok megindulását magyarázó és azok további alakulásával foglalkozó elméletek szétválasztásának fontosságára. Nemrégiben Skeldon (1997) mutatott rá, hogy a migrációs elméletek általában egyre jobban figyelembe vették fejlődésük során a változó gazdasági, társadalmi és környezeti vonatkozásokat, mivel az új problémák új megközelítéseket és új megoldásokat követeltek. Ő hívta fel a figyelmet a belső és az országok közötti migráció elméleti összekapcsolásának szükségességére is. Ennek egyik oka, hogy számos olyan intézmény jött létre, amely egyszerre több szinten működik, és amely hatékonyan befolyásolja a munkaerő, a javak, a pénz és a szolgáltatások áramlását a modern gazdaságban, mind nemzeti, mind nemzetközi léptékben.

Az elmúlt negyed században egy dolog mindenki számára világossá válhatott, aki e témával foglalkozott: a nemzetközi migráció elkerülhetetlen.

Az államok kezelhetik, de nem ellenőrizhetik azt. Az egyén és az állam ketőse mellett még számtalan intézmény vehet részt ebben a kezelési folyamatban. Ma a nemzetek közötti migrációt önálló nemzetközi üzleti vállalkozásnak is tekinthetjük, amely hatalmas költségvetéssel dolgozik, világszerte állások százezreit teremti meg, és egy sor egyén, ügynökség és intézmény menedzseli, akik közül mindegyiknek érdeke az üzlet egy-egy ágának felfuttatása.

A migrációs üzletet intézményesített hálózatok rendszereként foghatjuk fel, mely szervezetekből, ügynökökből és egyénekből áll, akik közül mindenki valamiféle nyereséget remél e nemzetközi mozgalomból. Más szavakkal: a migráció előmozdításához erős érdekek fűződnek. Még a minisztériumoknak is érdeke a probléma „tupírozása”, mert így növelhetik a költségvetésüket.

Bár a szereplők egy részének azonosítására van lehetőség, csekély ismeretünk van arról, hogy melyiküknek mi a pontos szerepe, és hogy mekkora gazdasági hasznot húznak a migrációból. Sok kutatóval akad még az érintett intézmények jellegzetességeinek és céljainak területén. Meg kell ismernünk szándékaikat és rendeltetésüket, és hogy hogyan működnek, milyen tulajdonos áll mögöttük, hogy mekkorák és mekkora területen tevékenykednek. Ez azt jelenti, hogy az egyszerű „intézményi” megközelítésről tovább kell lépni egy, az üzleti érdekeket figyelembe vevő elemzés felé.

A globális migrációs üzlet nem egységes. Legelőször is megkülönböztethetjük a legitim (törvényes/szabályos) és az illegitim (törvényellenes/szabályellenes) migrációt, amelyek azután további részekre oszthatók, különféle képpen értékelhetők, és különféle piaci szegmenseket jelenthetnek. Ha meg akarjuk érteni, hogy miért van migráció, akkor tanulmányoznunk kell ennek az üzletnek a mozgását ellenőrző és menedzselő intézmények működését. A migrációs üzletbe bele kell érteni az informális szektor és a transznacionális szervezetek működését. Az idő és a hely szükségessége miatt itt most két üzleti lehetőséget kívánok megvizsgálni: a nemzetgazdaságokat és a kormányok szerepét, valamint a rendszertelen migrációt és az embercsempészek és emberkereskedők tevékenységét.

4.1 Kormányok és nemzetgazdaságok

Azoknak a kormányoknak, amelyeknek államai nettó munkaerő-kibocsátók, komoly érdekük fűződik az elvándorlás előmozdításához, mivel a hazaküldött és megtakarított jövedelmek visszaforgatódnak gazdaságaikba. Ebben az esetben a munkaerőt egyszerű, kereskedelmi forgalomba hozható árucikknek tekinthetjük. A Világbank és az egyes országok statisztikái alapján becslések készültek az egyének által magántranzakciók során hazajuttatott pénz összegéről (Keely és Tran, 1989.; Russell és Teitelbaum, 1992.). E becsléseket minimumnak kell tekintenünk, hiszen csak a hivatalosan nyilvántartott magántranzakciók képezik kiindulópontjukat. 1991-ben ez az összeg 44,4 milliárd angol fontra rúgott, újabb becslések (Martin, magánközlés) 37,5 milliárd fontnál kevesebbre teszik, ami még mindig sok pénz. Ugyanakkor az összes Egyesült Államok által nyújtott segély 32 milliárd font volt, ami megadja a megfelelő perspektívát. Következésképpen a küldő országok kormányai a hazajuttatott pénzekből származó jövedelmük maximalizálását megcélozva alakították ki politikájukat és eljárásaikat, ami az egyéni elvándorlók távozásra ösztönzését, és a külföldi munkához várhatóan szükséges készségek fejlesztését jelenti. A kínai kormány például erőteljesen ösztönzi a kivándorlást, és olyan tréningeket szervez, amelyeknek kifejezett célja, hogy állampolgáraiból piacépés külföldi munkaerőt csináljon (Gao, 1998.). Máshol a külföldön élő polgárokat segítő infrastruktúrát alakítottak ki. Egyes kibocsátó kormányok, ilyen például a Fülöp-szigeteki, erre a célra külön minisztériumokat vagy más egységeket hoznak létre, saját hivatalnoki karral és költségvetéssel (ami miatt ezeknek anyagi érdekük fűződik a számok növeléséhez). Ez a fajta politika nélkülözi ugyan a szociális vonásokat, ám ez is egy módja a hazajuttatott pénzek maximalizálásának a kormányok közötti eljárások formalizálása révén, a munkaerő- elvándorlás ösztönzésének és egy barátságos kliens (küldő ország) – felhasználó (befogadó ország) viszony által a jobb üzleti környezet kialakításának.

Más esetben a kormányok az erős emigrációs nyomás ellenőrzésének megtagadásával fenyegetőznek, ami marketingfogásként jól beválhat. 1991-ben a volt Szovjetunió megbízott miniszterelnöke utalt arra, hogy ha megszüntetik a kiáramlás szabályozását, akár 20 millió orosz is eláraszthatja Európa többi részét – hacsak nem érkezik megfelelő segítség, ami otthon tartja őket!

A célországok kormányainak és állami szerveinek szintén érdeke a bevándorlás ösztönzése, ha úgy tűnik, hogy ez jót tenne a gazdasági növekedésnek. Intézményes apparátust hoztak létre, hogy a leggazdaságosabban felhasználható csoportok bevándorlásából származó nyereséget maximalizálják. Bevándorlási piac alakult ki, ahol az államok a jó minőségű humán-erőforrásért versenyeznek.

Ausztrália és Kanada bevándorlási programja évtizedek óta figyelembe veszi a képzettséget, az utóbbi időben pedig még nagyobb hangsúlyt fektetnek erre. 1990 óta az Egyesült Államok is jobban odafigyel a befogadott állomány minőségére. Az 1990-es Bevándorlási Törvényben meredeken megugrott a legmagasabban képzettek kvótája, és ez a vállalati kiküldetésben lévőkre is érvényes lett. A Bevándorlási Reformbizottság első kongresszusi beszámolóján 1995-ben hangsúlyozták a képzettségen alapuló bevándorlás fontosságát, mivel ez növeli az Egyesült Államok vállalkozásainak versenyképességét a világgazdaságban. Ebben az évben az Egyesült Államok a H1-B vízumok számát 115 ezerről 195 ezerre növelte, azzal a céllal, hogy több informatikai képzettségű bevándorlót vonzzon magához.

Az európai kormányok megkésve váltak aktív szereplőkké a világ migrációs piacán. Németország 20 ezer informatikusi képzettségű bevándorló számára kínált helyet, és a jelöltek kiválasztásában, szűrésében és orvosi vizsgálatában igénybe vette a Nemzetközi Migrációs Hivatal segítségét. Az Egyesült Királyság minisztereinek legutóbbi időkben tartott beszédei a bevándorlási politika liberalizációját hirdették meg, különös hangsúlyt fektetve képzett munkaerő odavonzására: 1999-ben körülbelül 83 ezer munkaengedély-kérelem érkezett; 2001-re mintegy 140 ezret várnak, aminek többsége elfogadásra is kerül.

4.2 A migráció mint törvényellenes üzlet: emberkereskedelem és embercsempészet

A migrációs üzlet sötét oldala az embercsempészet és emberkereskedelem, egy olyan folyamat, amely egyre nagyobb méretű nemzetközi mozgalmá válni kezd. Mindamellett be kell látni, hogy bizonyos menekülők számára az embercsempészek jelentik a menekülés egyetlen reményét. Az ő helyzetükben a csempészek „hős megmentőkként” tűnnek fel. Az embercsempészek nagyban meghatározzák az elvándorlók célország-választá-

sát és az oda vezető utat. Abban, ahogy az elvándorlókat továbbítják, megjelenik az egyes kulcshelyszínek lokális ismerete éppúgy, mint szélesebb tájékozottságuk a bevándorlást ellenőrző rendszerek gyenge pontjait illetően. Az embercsempészeti vállalkozásokról jelenleg csak szórványos ismereteink vannak, ezek is elbeszéléseken alapulnak és gyakran bizalmasak (Salt és Hogarth, 2000.)

A gazdasági megközelítés az embercsempészetet az üzleti vállalkozásként értelmezett migráció általánosabb keretei közé helyezi, amelytől az egyes intézmények (ide tartozhat az összes csempészszervezet vagy csak egy részük) hasznot várnak. Salt és Stein (1997) hipotetikus modellt állított fel az üzleti vállalkozásként jelentkező embercsempészetéről, azért hogy érthetőbb legyen, hogyan veszi át egyre jobban a nemzetközi népességmozgás felett az irányítást és az ellenőrzést egy sor, főleg nyereség által motivált szervezet. Ez a csempészetet a világméretű migrációs üzleti vállalkozás közvetítő rendszereként mutatja be, amely megkönnyíti a kibocsátó- és a célország közötti mozgást, a csempészhálózatokat pedig üzleti szervezetekként ábrázolja. Kyle és Liang (1998) az üzleti megközelítés kiterjesztését javasolják: a csempészet annak következménye, hogy az elvándorlási lehetőség árucikkhez vált hasonlatossá, ami által az emberek mozgásából ezek a szervezetek hasznot tudnak húzni. Állításuk szerint ez az árucikké válás – amelyről nincsenek sem elméleti, sem empirikus kutatások – a világméretű, nemzetek közötti migráció eredménye, amely szereplőinek egy csoportját a csempészek képezik. Különböző példákat hoznak fel Equadortól Kínáig, melyek alapján arra következtetnek, hogy az illegális migráció „belterjes árucikké vált”, amelyben az emberkereskedők központi szerepet játszanak. A belterjesség főleg azoknál a csoportoknál jelentkezik, ahol faji, vagy etnikai rétegződés és helyi hatalmi struktúra létezik, ugyanis – szemben a személytelen piaccal – a csempészeti szolgáltatás csak azok számára hozzáférhető, akik megfelelő kapcsolatokat tartanak fenn a csempészekkel.

Számos jel mutat arra, hogy a rendszertelen migráció jelentős része mögött az embercsempészek állnak, de hogy pontosan mekkora ez a rész, azt csak találgathatjuk. Ahol becslések történtek az embercsempészek közreműködésével végbement határátlépések számáról, ott is valószínű, hogy alulbecsülték a problémát, mert a határmenti letartóztatások statisztikájából indultak ki. Widgren (1994) kísérlete egyike azon keveseknek, amelyek megpróbálták felmérni az európai embercsempészet valós mértékét. Ő azt

állítja, hogy 1993-ban a nyugat-európai országokba sikeresen megérkezők közül 15-30% vette igénybe útja során valahol az embercsempészek szolgáltatásait. Ez az arány kicsit magasabb (20-40%), ha csak a menedékkérőket vesszük figyelembe. Ez összesen mintegy 100-220 ezer főt jelent, akiket embercsempészek segítettek (ld. ugyanott). Kelet- és Közép-Európában egy, a csempészetéről szóló felmérésben szereplő válaszok alapján (Expert Group of the Budapest Group – a Budapest Csoport Szakértői Csoportja –, 1995) hasonló arányokra következtethetünk.

Hasonló módszerekkel becstülték meg újabban a Nyugat-Európa és a Közép- és Kelet-Európa közötti csempészés mértékét (IOM/ICMPD 1999, 42). A határ menti letartóztatások alapján és abból a feltételezésből kiindulva, hogy legfeljebb minden harmadik Kelet- és Közép-Európából érkező illegális határátlépőt fogják el, körülbelül 100-300 ezerre becstülték az innen illegálisan Nyugat-Európába érkezők számát; ezek közül nagyjából 25-75 ezer fő jöhetett csempészek közreműködésével.

5. A politika és a stratégiai menedzsment szükségessége

Az elmúlt években Európában újra kérdésessé vált a bevándorlási politika iránya. Az elégedetlenség egyre nőtt a meglévő, ellenőrzésen alapuló rendszerrel szemben, amely gyakran túlságosan egyedien kezelte az egyes bevándorlókat, aminek azután (legalábbis a politikacsinálók számára) váratlan mellékhatásai lettek. Az elégedetlenséget az a felismerés követte, hogy egy általános megközelítés sokkal nagyobb valószínűséggel hozna eredményt, és hogy a kormányoknak a migrációs áramlást inkább az árral úszva, mint azzal szemben kellene kezelniük.

Az Európa Tanács Munkacsoportja egész Európában érvényesülő migráció-kezelési stratégia kidolgozását javasolta. A csoport érvei szerint egy olyan világban, amelyet egyre inkább a javak, a szolgáltatások és az információk megtermelésére és cseréjére alakult globális hálózatok urálnak, és ahol az államok nagyrészt elveszítették a tőkeáramlás és a termelés-szervezés feletti ellenőrzésüket, ott nem valószínű, hogy eredményes vállalkozás lenne a munkaerő-áramlás ellenőrzését a politikára bízni. Az is világos, hogy mindegyik teremthetnek új, képzettséget nem igénylő munkahelyek, sok közülük a fekete gazdaságban, amelyeket azok a bevándorlók töltenek be, akik a helyek számára elfogadhatatlanul alacsony bérért is hajlandók dolgozni. Mi-

vel ilyen munkahelyek léteznek, a munkáltatókat pedig nem büntetik, és mivel a bevándorlók készek a munkát elvállalni, a kormányok bajosan tudják a beáramlásukat ellenőrizni. Másrésztől a rugalmasság és a munkaerőpiac deregulációjának gazdaságban uralkodó ideológiájával szemben – ami mellesleg a bérszínvonal és a munkafeltételek romlását eredményezi – a bevándorlás szigorú ellenőrzése ellentmondásos stratégiának tűnik.

A migrációs politikát még mindig reaktivitás jellemzi proaktivitás helyett, és inkább tűzoltáshoz hasonlít, sem mint következetes politikához. Az 1990-es években a körülmények alakulása egy sor migrációval összefüggő, egymás mellett párhuzamosan folytatott politikához vezetett, ahelyett, hogy ezeket összehangolták volna. Emiatt van, hogy a munkaügyi és a családsegítési politika a legtöbb helyen nincs összhangban egymással, és a menedékjogi ügyeket is ezektől elválasztva kezelik. A jelenlegi helyzetben egy, a csempészetet is figyelembe vevő új szálát kellene beilleszteni a politikai gondolkodásba. Az európai migrációs politika jelenleg külön kezel egy sor kérdést: munkaerő, családalapítás és -egyesítés, menedékjog, csempészés és illegális beáramlás, beilleszkedés. Meg kell említeni még a törvényesítés, a hazatérés és a megelőzés kérdéseit is: ezeket is csak egy általános stratégiai megközelítés segítségével lehet kezelni.

Fordította: Füzesi Piroska

IRODALOM

- A Budapest Csoport Szakértői Csoportja, 1995. Report of the Expert Group on the Five Themes Selected for Examination by the Budapest Group. Third Meeting by the Budapest Group, Zurich, 14-15 1995. szeptember.
- T. Frejka (szerk.) 1996. International Migration in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States, Genf és New York. ENSZ.
- G. Gao 1998. People's Republic of China: Country Report. Meeting on International Migration and Labour Markets in Asia, Tokió. a Japán kormány, OECD, ILO.
- J-P. Garson, D. Redor., és G. Lemaitre 1997. 'Regional Integration and the Outlook for Temporary and Permanent Migration in Central and Eastern Europe' in G. Biffl (szerk.), Migration Free Trade and Regional Integration in Central and Eastern Europe, Bécs: Verlag Österreich.
- International Organisation for Migration (IOM)/International Centre for Migration Policy and Development (ICMPD). 1999. Migration in Central and Eastern Europe: 1999 Review. Genf: IOM.
- C. Keely és B.G. Tran 1989. Remittances from labor migration: evaluations, performance and implications. *International Migration Review*, 23 (3).
- D.J. Kyle és Z. Liang 1998. The Development and Organisation of Trans-national Migrant Trafficking from China and Ecuador. A „Managing Migration in the 21st Century” címmel rendezett konferencián került előadásra, Hamburg, 1998. június 21-23.
- D. S. Massey és mások 1998. *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.
- M. Okolski 1998. „Regional Dimension of International Migration in Central and Eastern Europe”, *GENUS* 54:1-26. o.
- S.S. Russell és M. Teitelbaum 1992. *International Migration and International Trade*. Világbanki vitaanyagok 160. Washington: Világbank.
- J. Salt, J. Clarke és S. Schmid 2000. *Patterns and Trends in International Migration in Western Europe*, Luxemburg: Eurostat.
- J. Salt és J. Hogarth 2000. *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A Review of the Evidence*, in IOM, *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A Review of the Evidence with Case Studies from Hungary, Poland and the Ukraine*, Genf: IOM. 11-163.
- J. Salt és A. Singleton 1995. *International Migration: Data Availability*, in *Causes of International Migration*, Proceedings of a workshop, Luxembourg, 1994 December 14-16., Luxemburg: Eurostat.
- J. Salt, A. Singleton és J. Hogarth 1994. *Europe's international migrants: data sources, patterns and trends*. London: HMSO.
- J. Salt és J. Stein 1997. *Migration as a business: the case of trafficking*, *International Migration*, 35(4), 467-94.

- R. Skeldon 1997. *Migration and Development. A Global Perspective*, Harlow: Longman.
- Világbank. 1996. *World Development Report*. 1997. New York: Világbank.
- E. Wadensjö 1999. *Economic Effects of Immigration*. In: D. Coleman és E. Wadensjö *Immigration to Denmark. International and National Perspectives*, 7. fejezet. Aarhus, Aarhus University Press/The Rockwool Foundation Research Unit.
- J. Widgren 1994, *Multilateral co-operation to combat trafficking in migrants and the role of international organisations*. 11th IOM Seminar on Migration, Genf, 1994. október: IOM.

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány előadás-változata elhangzott a Bingenben (Németország) 2000. november 10-11-én *Workshop on Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants* c. konferencián. Köszönöm James Clarke-nek e tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.
- ² Az Európa (vagy bármely más kontinens) migrációs adatainak bármiféle elemzése statisztikai figyelemzetéssel kell kezdődnie. A statisztikák természetéről és csapdájáról lásd. például: Salt, Singleton és Hogarth (1994), Salt és Singleton (1995), Salt és mások (2000).

1. táblázat – Külföldi népesség az EU és az EFTA országaiban 1998 (96)

Abszolút számok (1)

Év	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L
	1998	1998	1998	1997	1998	1990	1998	1997	1998
Európa	663315	153207	6004693	97432	289277	1661486	–	345140	–
EU 15 & EFTA	565488	70196	1896258	46789	271467	1345778	–	146006	–
EU 15	562046	51224	1850032	45020	260599	1321529	85300	133512	131410
EFTA	3442	18972	46226	1769	10868	24249	–	12494	–
Közép-Európa	14945	45444	1999408	47264	16700	63039	–	191356	–
OtherEurope(4)	82882	37567	2109027	3379	1110	252669	–	7778	–
Afrika	171124	22087	305595	13237	142816	1633142	–	296344	–
Amerika	22035	9572	194371	19996	126959	72758	–	88439	–
Ázsia	25677	53754	781034	27884	49328	226956	–	151324	–
Oceánia	690	1051	9624	1242	888	2260	–	2941	–
Maradék(5)	19697	–	–	–	–	0	15800	–	–
Összes	903120	249573	7365833	161148	609813	3596602	111100	884555	147700

Az összes külföldi népesség %-ban

Év	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L
	1998	1998	1998	1997	1998	1990	1998	1997	1998
Európa	73,4	61,4	81,5	60,5	47,4	46,2	–	39,0	–
EU 15 & EFTA	62,6	28,1	25,7	29,0	44,5	37,4	–	16,5	–
EU 15	62,2	20,5	25,1	27,9	42,7	36,7	76,8	15,1	89,0
EFTA	0,4	7,6	0,6	1,1	1,8	0,7	–	1,4	–
Közép-Európa	1,7	18,2	27,1	29,3	2,7	1,8	–	21,6	–
OtherEurope(4)	9,2	15,1	28,6	2,1	0,2	7,0	–	0,9	–
Afrika	18,9	8,8	4,1	8,2	23,4	45,4	–	33,5	–
Amerika	2,4	3,8	2,6	12,4	20,8	2,0	–	10,0	–
Ázsia	2,8	21,5	10,6	17,3	8,1	6,3	–	17,1	–
Oceánia	0,1	0,4	0,1	0,8	0,1	0,1	–	0,3	–
Maradék(5)	2,2	–	–	–	–	0,0	14,2	–	–
Összes	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az összes külföldi állampolgár %-ban

Év	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L
	1998	1998	1998	1997	1998	1990	1998	1997	1998
Európa	5,2	1,2	46,7	0,8	2,3	12,9	–	2,7	–
EU 15 & EFTA	8,2	1,0	27,5	0,7	3,9	19,5	–	2,1	–
EU 15	8,4	0,8	27,6	0,7	3,9	19,7	1,3	2,0	2,0
EFTA	1,7	9,5	23,2	0,9	5,5	12,2	–	6,3	–
Közép-Európa	0,5	1,5	64,1	1,5	0,5	2,0	–	6,1	–
OtherEurope(4)	2,7	1,2	69,0	0,1	0,0	8,3	–	0,3	–
Afrika	5,4	0,7	9,7	0,4	4,5	52,0	–	9,4	–
Amerika	2,3	1,0	20,2	2,1	13,2	7,6	–	9,2	–
Ázsia	1,2	2,5	36,1	1,3	2,3	10,5	–	7,0	–
Oceánia	0,6	0,9	8,3	1,1	0,8	2,0	–	2,5	–
Maradék(5)	14,2	–	–	–	–	0,0	11,4	–	–
Összes	4,6	1,3	37,3	0,8	3,1	18,2	0,6	4,5	0,7

Forrás: Eurostat

Megjegyzések: 1. „–” adathiány.

2. Az Egyesült Királyság esetében Közép-Ketet Európa csak a volt Szovjetuniót tartalmazza

3. Ezek a részösszegek az előző oszlopok rendelkezésre álló adatainak összegzésével keletkeztek
Így, mivel egyes évekből nincsenek adatok, e számok némelyike (alul)becslés.

január 1-én (illetve a legutolsó adatolt évben)

NL	A	P	FIN	S	UK (2)	IS	LI	N	CH	EU 15
1998	1991	1998	1998	1998	1998	1998	1997	1997	1998	(3)
352390	467013	49740	53665	361734	1000797	3936	11414	95530	1240744	11499889
194170	85123	47668	15862	214573	875708	2713	9629	68171	820454	5991796
190195	79437	46049	14927	176815	856687	2397	5012	64114	817383	5804782
3975	5686	1619	935	37758	19021	316	4617	4057	3071	187014
43525	64425	1985	36106	128570	100441	1217	985	23385	339716	2753208
114695	317465	87	1697	18591	24648	6	800	3974	80574	2971595
175450	8515	81717	8547	27873	213837	133	18	9989	31345	3100284
37125	9516	35841	3335	32990	248874	772	178	15168	42285	901811
70045	25677	7205	12463	84734	552344	737	99	34869	58366	2068425
2535	738	487	414	1989	87959	55	5	750	2096	112818
-	0	-	-	-	102730	-	34	-	-	138227
678155	517690	175263	79942	522049	2206541	5635	11714	157095	1375158	18209084

NL	A	P	FIN	S	UK	IS	LI	N	CH	EU 15
1998	1991	1998	1998	1998	1998	1998	1997	1997	1998	(3)
52,0	90,2	28,4	67,1	69,3	45,4	69,8	97,4	60,8	90,2	63,2
28,6	16,4	27,2	19,8	41,1	39,7	48,1	82,2	43,4	59,7	32,9
28,0	15,3	26,3	18,7	33,9	38,8	42,5	42,8	40,8	59,4	31,9
0,6	1,1	0,9	1,2	7,2	0,9	5,6	39,4	2,6	0,2	1,0
6,4	12,4	1,1	45,2	24,6	4,6	21,6	8,4	14,9	24,7	15,1
16,9	61,3	0,0	2,1	3,6	1,1	0,1	6,8	2,5	5,9	16,3
25,9	1,6	46,6	10,7	5,3	9,7	2,4	0,2	6,4	2,3	17,0
5,5	1,8	20,4	4,2	6,3	11,3	13,7	1,5	9,7	3,1	5,0
10,3	5,0	4,1	15,6	16,2	25,0	13,1	0,8	22,2	4,2	11,4
0,4	0,1	0,3	0,5	0,4	4,0	1,0	0,0	0,5	0,2	0,6
-	0,0	-	-	-	4,7	-	0,3	-	-	0,8
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

NL	A	P	FIN	S	UK	IS	LI	N	CH	EU 15
1998	1991	1998	1998	1998	1998	1998	1997	1997	1998	(3)
2,7	3,6	0,4	0,4	2,8	7,8	0,0	0,1	0,7	9,7	89,5
2,8	1,2	0,7	0,2	3,1	12,7	0,0	0,1	1,0	11,9	86,9
2,8	1,2	0,7	0,2	2,6	12,8	0,0	0,1	1,0	12,2	86,7
2,0	2,9	0,8	0,5	19,0	9,6	0,2	2,3	2,0	1,5	93,9
1,4	2,1	0,1	1,2	4,1	3,2	0,0	0,0	0,7	10,9	88,3
3,8	10,4	0,0	0,1	0,6	0,8	0,0	0,0	0,1	2,6	97,2
5,6	0,3	2,6	0,3	0,9	6,8	0,0	0,0	0,3	1,0	98,7
3,9	1,0	3,7	0,3	3,4	25,9	0,1	0,0	1,6	4,4	93,9
3,2	1,2	0,3	0,6	3,9	25,5	0,0	0,0	1,6	2,7	95,6
2,2	0,6	0,4	0,4	1,7	76,0	0,0	0,0	0,6	1,8	97,5
-	0,0	-	-	-	74,3	-	0,0	-	-	100,0
3,4	2,6	0,9	0,4	2,6	11,2	0,0	0,1	0,8	7,0	92,2

4. A volt Szovjetunióval és a volt Jugoszláviával együtt.

5. A más kategóriákban fel nem soroltakkal, hontalanokkal és ismeretlen eredetűekkel együtt.

2. táblázat – Néhány külföldi állampolgárságú népességállomány az EU és az EFTA-országokban (1998-ban illetve a legutolsó adatolt évben)

Teljes lélekszám											
	Volt Jugoszlávia	Török-ország	Algéria	Marokkó	Tunézia	Kína	Fülöp-szigetek	India	Pakisztán	Irak	Irán
Ausztria	335090	138860	135	238	839	—	2883	3043	912	—	5687
Belgium	1309	73818	8878	132831	4655	3891	2876	3059	1864	—	—
Dánia	46690	37519	438	3557	500	2074	2096	1115	6934	9419	6844
Egyesült Királyság	17200	59000	4700	7600	100	22700	13200	120900	70100	17700	22200
Finnország	7057	1668	230	592	154	1623	487	528	221	2435	1681
Franciaország	52453	197712	614207	572652	206336	14051	1928	4579	9796	—	—
Görögország	11652	3193	197	428	333	566	6423	1453	1715	—	—
Hollandia	39930	114695	1070	135725	1535	7260	2430	2805	3200	—	—
Írország	0	100	0	0	—	—	—	—	—	—	—
Izland	342	5	10	30	3	73	211	19	4	—	—
Liechtenstein	1315	796	3	3	1	—	19	1	—	—	—
Luxemburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Németország	1990635	2107426	17499	83904	25394	36723	25273	35609	38527	—	—
Norvégia	23859	3932	237	1358	185	1596	1792	2407	8611	2764	3805
Olaszország	134436	4206	6285	117487	44176	26298	41749	14166	7061	—	—
Portugália	600	80	75	289	28	2414	210	1081	891	—	—
Spanyolország	3966	370	5801	111100	469	16273	11357	6790	3354	—	—
Svájc	511063	80333	2897	4711	3574	4897	4751	5000	1645	—	—
Svédország	129507	18404	441	1353	926	3621	1887	1455	840	840	26238
Összesen	3307104	2842117	663103	1173858	289208	144060	119572	204010	155675	33158	66455

Százalékos arány

	Volt Jugoszlávia	Török-ország	Algéria	Marokkó	Tunézia	Kína	Fülöp-szigetek	India	Pakisztán	Irak	Irán
Ausztria	10,1	4,9	0,0	0,0	0,3	—	2,4	1,5	0,6	—	8,6
Belgium	0,0	2,6	1,3	11,3	1,6	2,7	2,4	1,5	1,2	—	—
Dánia	1,4	1,3	0,1	0,3	0,2	1,4	1,8	0,5	4,5	28,4	10,3
Egyesült Királyság	0,5	2,1	0,7	0,6	0,0	15,8	11,0	59,3	45,0	53,4	33,4
Finnország	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	1,1	0,4	0,3	0,1	7,3	2,5
Franciaország	1,6	7,0	92,6	48,8	71,3	9,8	1,6	2,2	6,3	—	—
Görögország	0,4	0,1	0,0	0,0	0,1	0,4	5,4	0,7	1,1	—	—
Hollandia	1,2	4,0	0,2	11,6	0,5	5,0	2,0	1,4	2,1	—	—
Írország	0,0	0,0	0,0	0,0	—	—	—	—	—	—	—
Izland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	—	—
Liechtenstein	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	—	0,0	0,0	—	—	—
Luxemburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Németország	60,2	74,1	2,6	7,1	8,8	25,5	21,1	17,5	24,7	—	—
Norvégia	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1	1,1	1,5	1,2	5,5	8,3	5,7
Olaszország	4,1	0,1	0,9	10,0	15,3	18,3	34,9	6,9	4,5	—	—
Portugália	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	0,2	0,5	0,6	—	—
Spanyolország	0,1	0,0	0,9	9,5	0,2	11,3	9,5	3,3	2,2	—	—
Svájc	15,5	2,8	0,4	0,4	1,2	3,4	4,0	2,5	1,1	—	—
Svédország	3,9	0,6	0,1	0,1	0,3	2,5	1,6	0,7	0,5	2,5	39,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1000	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Eurostat, Európa Tanács, OECD

3. táblázat – Néhány kiválasztott idegen ország állampolgárainak beáramlása az EU- és az EFTA-országokba (1997-ben illetve a legutolsó adatolt évben)

Tejles lélekszám	Volt Jugoszlávia	Török- ország	Algéria	Marokkó	Tunézia	Kína	Fülöp- szigetek	India	Pakisztán	Irak	Irán
Ausztria	15059	6236	136	111	164	473	405	494	211	524	633
Belgium	104	1436	320	3880	230	652	537	435	185	—	81
Dánia	2043	1063	26	222	31	432	241	278	375	1350	406
Egyesült Királyság	0	2000	0	0	0	1000	1000	10000	5000	0	1000
Finnország	135	187	32	47	20	146	59	57	30	530	323
Franciaország	1219	4744	9717	8811	3281	2566	333	504	282	155	248
Görögország	1333	210	35	32	30	162	191	91	79	52	53
Hollandia	1005	6095	125	4750	200	1375	595	695	375	1685	505
Írország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izland	54	0	4	8	2	28	54	13	3	0	2
Liechtenstein	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luxemburg	382	29	12	36	7	119	27	23	4	26	19
Németország	54855	56992	2898	4132	1924	7785	4372	5278	3812	15082	6411
Norvégia	866	350	49	172	30	313	325	174	540	749	620
Olaszország	9863	398	2742	22289	5757	4500	6110	2756	1409	26	254
Portugália	26	1	1	11	1	46	6	9	2	4	3
Spanyolország	223	19	345	6898	33	766	320	211	166	41	80
Svájc	10920	2401	246	649	312	1423	662	816	238	274	235
Svédország	5787	842	62	151	91	624	271	226	92	3748	1690
Összesen	103874	83003	16750	52199	12113	22410	15508	22060	12803	24246	12563

Százalékos arány

	Volt Jugoszlávia	Török- ország	Algéria	Marokkó	Tunézia	Kína	Fülöp- szigetek	India	Pakisztán	Irak	Irán
Ausztria	14,5	7,5	0,8	0,2	1,4	2,1	2,6	2,2	1,6	2,2	5,0
Belgium	0,1	1,7	1,9	7,4	1,9	2,9	3,5	2,0	1,4	—0,6	
Dánia	2,0	1,3	0,2	0,4	0,3	1,9	1,6	1,3	2,9	5,6	3,2
Egyesült Királyság	0,0	2,4	0,0	0,0	0,0	4,5	6,4	45,3	39,1	0,0	8,0
Finnország	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,7	0,4	0,3	0,2	2,2	2,6
Franciaország	1,2	5,7	58,0	16,9	27,1	11,5	2,1	2,3	2,2	0,6	2,0
Görögország	1,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,7	1,2	0,4	0,6	0,2	0,4
Hollandia	1,0	7,3	0,7	9,1	1,7	6,1	3,8	3,2	2,9	6,9	4,0
Írország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Izland	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Liechtenstein	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luxemburg	0,4	0,0	0,1	0,1	0,1	0,5	0,2	0,1	0,0	0,1	0,2
Németország	52,8	68,7	17,3	7,9	15,9	34,7	28,2	23,9	29,8	62,2	51,0
Norvégia	0,8	0,4	0,3	0,3	0,2	1,4	2,1	0,8	4,2	3,1	4,9
Olaszország	9,5	0,5	16,4	42,7	47,5	20,1	39,4	12,5	11,0	0,12,0	
Portugália	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Spanyolország	0,2	0,0	2,1	13,2	0,3	3,4	2,1	1,0	1,3	0,2	0,6
Svájc	10,5	2,9	1,5	1,2	2,6	6,3	4,3	3,7	1,9	1,1	1,9
Svédország	5,6	1,0	0,4	0,3	0,8	2,8	1,7	1,0	0,7	15,5	13,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Eurostat, Európa Tanács, OECD

4. táblázat – Menedékjog kérők beáramlása az EU- és az EFTA-országokba
1985 és 1999 között

	1985			1992			1999		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
EU 15	159180	93,8	4,44	672380	96,7	18,32	352380	83,5	9,39
Ausztria	6724	4,0	8,88	16238	2,3	20,64	20137	4,8	24,91
Belgium	5387	3,2	5,46	17675	2,5	17,64	35778	8,5	35,03
Dánia	8698	5,1	17,02	13884	2,0	26,90	6476	1,5	12,19
Egyesült Királyság	6200	3,7	1,10	32300	4,6	5,58	70410	16,7	11,88
Finnország	18	0,0	0,04	3634	0,5	7,23	3106	0,7	6,02
Franciaország	28925	17,0	5,24	28872	4,2	5,05	30830	7,3	5,23
Görögország	1400	0,8	1,41	2108	0,3	2,05	1528	0,4	1,45
Hollandia	5644	3,3	3,90	20346	2,9	13,45	39286	9,3	24,93
Írország	—	—	—	40	0,0	0,11	7850	1,9	21,02
Luxemburg	78	0,0	2,13	120	0,0	3,08	2930	0,7	68,27
Németország	73832	43,5	9,50	438191	63,0	54,59	95113	22,5	11,59
Olaszország	5400	3,2	0,95	2590	0,4	0,46	18450	4,4	3,20
Portugália	70	0,0	0,07	655	0,1	0,66	310	0,1	0,31
Spanyolország	2300	1,4	0,60	11712	1,7	3,01	8410	2,0	2,13
Svédország	14500	8,5	17,38	84018	12,1	97,20	11771	2,8	13,29
EFTA 4	10530	6,2	9,69	23210	3,3	20,35	69800	16,5	58,77
Izland	—	—	—	15	0,0	0,58	—	—	—
Liechtenstein	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norvégia	829	0,5	2,00	5238	0,8	12,26	9100	2,2	20,47
Svájc	9703	5,7	15,03	17960	2,6	26,25	60700	14,4	85,21
EEA (EU + (EFTA-Svájc))	160010	94,3	4,41	677640	97,4	18,23	361480	85,6	9,51
EU 15 + EFTA 4	169710	100,0	4,59	695590	100,0	18,38	422180	100,0	10,90

(1): teljes lélekszám

(2): Az EU és EFTA teljes százalékának megoszlása

(3): 10 000 főre esően

Forrás: Eurostat, IGC, UNHCR

5. táblázat – Menedékjogi kérelmek egyes EU és EFTA-országokban, az első tíz kibocsátó ország szerint, 1988. és 1997.

Teljes lélekszám											
1988	Lengyel- ország	Török- ország	Volt Jugoszlávia	Irán	Sri Lanka	Románia	Libanon	Magyar- ország	Zair	Ghána	Összes
Ausztria	6670	644	477	613	1	2134	141	2610	5	12	15790
Belgium	171	346	321	206	36	69	60	46	461	1145	4510
Dánia	594	87	13	827	605	267	228	34	3	23	4668
Egyesült Királyság	70	335	10	395	400	10	150	20	155	170	5740
Franciaország	1040	6735	267	324	1498	658	40	58	4255	1240	34352
Hollandia	461	381	121	641	404	155	239	165	448	920	7486
Németország	29023	14873	20812	7867	3383	2634	4233	1996	0	1304	103076
Portugália	7	0	3	10	0	1	0	2	2	2	252
Spanyolország	2086	0	0	819	0	121	0	100	0	95	4516
Svájc	293	9673	818	291	1516	161	529	0	136	113	16726
Svédország	609	869	609	5022	42	862	760	831	0	0	19595
Összesen	41024	33943	23451	17015	7885	7072	6380	5862	5465	5024	216711
1997	Volt Jugoszlávia	Irak	Török- ország	Volt Szovjetunió	Afga- nisztán	Sri- Lanka	Románia	Szomália	Irán	Kongó	Összes
Ausztria	1025	1585	477	104	766	49	50	72	656	0	6991
Belgium	1736	232	444	1481	116	143	601	122	95	1244	11788
Dánia	711	831	87	334	264	150	35	1164	158	11	5100
Egyesült Királyság	2230	1075	1445	1995	1085	1830	605	2730	585	690	32500
Franciaország	1021	213	1367	833	120	1582	5140	0	0	1187	21416
Hollandia	3788	9641	1135	1957	5920	1497	75	1280	1253	592	34443
Németország	17471	14088	16840	10793	4735	3989	794	898	3838	1920	104353
Portugália	0	0	1	31	1	0	42	1	11	0	269
Spanyolország	83	44	5	474	35	10	1515	55	168	114	4975
Svájc	9056	522	1395	1106	215	2137	114	884	129	605	23982
Svédország	3088	3057	208	612	176	34	37	364	356	36	9678
Összesen	40209	31288	23404	19720	13433	11421	9008	7570	7249	6399	255495

(folyt. a köv. oldalon)

5. táblázat – (folytatás) Menedékjogi kérelmek egyes EU és EFTA-országokban, az első tíz kibocsátó ország szerint, 1988. és 1997.

A menedékjogkérelmek megoszlása (%-ban)

1988	Lengyel- ország	Török- ország	Volt Jugoszlávia	Irán	Sri Lanka	Románia	Libanon	Magyar- ország	Zair	Ghána	Összes
Ausztria	42,2	4,1	3,0	3,9	0,0	13,5	0,9	16,5	0,0	0,1	100,0
Belgium	3,8	7,7	7,1	4,6	0,8	1,5	1,3	1,0	10,2	25,4	100,0
Dánia	12,7	1,9	0,3	17,7	13,0	5,7	4,9	0,7	0,1	0,5	100,0
Egyesült Királyság	1,2	5,8	0,2	6,9	7,0	0,2	2,6	0,3	2,7	3,0	100,0
Franciaország	3,0	19,6	0,8	0,9	4,4	1,9	0,1	0,2	12,4	3,6	100,0
Hollandia	6,2	5,1	1,6	8,6	5,4	2,1	3,2	2,2	6,0	12,3	100,0
Németország	28,2	14,4	20,2	7,6	3,3	2,6	4,1	1,9	0,0	1,3	100,0
Portugália	2,8	0,0	1,2	4,0	0,0	0,4	0,0	0,8	0,8	0,8	100,0
Spanyolország	46,2	0,0	0,0	18,1	0,0	2,7	0,0	2,2	0,0	2,1	100,0
Svájc	1,8	57,8	4,9	1,7	9,1	1,0	3,2	0,0	0,8	0,7	100,0
Svédország	3,1	4,4	3,1	25,6	0,2	4,4	3,9	4,2	0,0	0,0	100,0
Összesen	18,9	15,7	10,8	7,9	3,6	3,3	2,9	2,7	2,5	2,3	100,0

1997	Volt Jugoszlávia	Irak	Török- ország	Volt Szovjetunió	Afga- nisztán	Sri- Lanka	Románia	Szomália	Irán	Kongó	Összes
Ausztria	14,7	22,7	6,8	1,5	11,0	0,7	0,7	1,0	9,4	0,0	100,0
Belgium	14,7	2,0	3,8	12,6	1,0	1,2	5,1	1,0	0,8	10,6	100,0
Dánia	13,9	16,3	1,7	6,5	5,2	2,9	0,7	22,8	3,1	0,2	100,0
Egyesült Királyság	6,9	3,3	4,4	6,1	3,3	5,6	1,9	8,4	1,8	2,1	100,0
Franciaország	4,8	1,0	6,4	3,9	0,6	7,4	24,0	0,0	0,0	5,5	100,0
Hollandia	11,0	28,0	3,3	5,7	17,2	4,3	0,2	3,7	3,6	1,7	100,0
Németország	16,7	13,5	16,1	10,3	4,5	3,8	0,8	0,9	3,7	1,8	100,0
Portugália	0,0	0,0	0,4	11,5	0,4	0,0	15,6	0,4	4,1	0,0	100,0
Spanyolország	1,7	0,9	0,1	9,5	0,7	0,2	30,5	1,1	3,4	2,3	100,0
Svájc	37,8	2,2	5,8	4,6	0,9	8,9	0,5	3,7	0,5	2,5	100,0
Svédország	31,9	31,6	2,1	6,3	1,8	0,4	0,4	3,8	3,7	0,4	100,0
Összesen	15,7	12,2	9,2	7,7	5,3	4,5	3,5	3,0	2,8	2,5	100,0

Forrás: Eurostat, IGC, UNHCR

Megjegyzés: Az 1997-es osztrák és portugál számok 1996-ra vonatkoznak, mivel ezek a legutolsó rendelkezésre álló adatok.

6. táblázat – Az összes bevándorlás/kivándorlás százalékaránya a megelőző/következő lakhely szerint

	Bevándorlás				Kivándorlás			
	EU & EFTA	Közép- és Kelet-Európa	Európa összes	Rest of World	EU & EFTA	Közép- és Kelet-Európa	Európa összes	A világ többi része
Albánia ²	—	—	—	—	83,0	—	92,5	7,5
Ciprus ³	50,5	—	65,7	34,3	—	—	—	—
Dánia	34,9	1,6	70,2	29,8	52,3	1,9	61,9	38,1
Egyesült Királyság	30,0	1,5	35,8	64,2	30,5	1,0	34,1	65,9
Észtország ⁴	8,8	87,5	96,3	3,7	13,3	84,2	97,5	2,5
Finország	45,8	0,9	80,2	19,8	74,7	0,9	82,9	17,1
Görögország	25,5	14,6	70,8	29,2	—	—	—	—
Hollandia	31,8	2,4	49,7	50,3	50,1	1,6	56,5	43,5
Írország	—	—	63,0	37,0	—	—	59,1	40,9
Izland	75,0	4,7	81,7	18,3	85,2	1,1	87,4	12,6
Lettország	4,9	87,5	92,4	7,6	5,2	87,0	92,2	7,8
Litvánia ⁵	2,0	93,1	95,2	4,8	6,8	78,1	84,9	15,1
Németország	19,5	16,0	83,2	16,8	26,9	21,7	74,9	25,1
Olaszország	29,0	4,2	56,6	43,4	63,8	0,8	70,4	29,6
Portugália	50,7	0,8	53,5	46,5	—	—	82,4	17,6
Románia	—	—	—	—	67,8	10,9	79,5	20,5
Spanyolország	42,5	1,0	47,4	52,6	2,8	0,3	3,1	96,9
Svédország	35,3	3,9	63,3	36,7	56,0	1,8	61,0	39,0
Szlovénia ⁶	16,7	0,6	93,7	6,3	58,2	0,2	89,3	10,7

Forrás: Eurostat

Megjegyzések:

1. Külön jelzés hiányában minden szám 1995-re vonatkozik.
2. 1993–94.
3. 1992.
4. 1994.
5. Bevándorlás 1994.
6. Kivándorlás 1994.

7. táblázat – A bevándorló népességállomány beáramlása és a munkaerő aránya a kibocsátó ország jövedelemkategóriája alapján az EU-országokban (a legutolsó adatok alapján)

a	Bevándorítás magas jövedelmű országokból (%)	Munkaerő-állomány magas jövedelmű országokból (%)	Teljes külföldi népességállomány magas jövedelmű országokból (%)
Luxemburg	81,1	95,2	–
Írország	80,5	90	66,2
Egyesült Királyság	67,1	62,8	53,8
Belgium	65,7	–	63,8
Portugália	65,2	25,6	34,1
Dánia	41,3	51,3	32,6
Svédország	41,2	72,4	44,7
Spanyolország	34,2	4,6	54,6
Hollandia	32,9	38	30,6
Görögország	30,1	46,8	42,2
Németország	29,4	35,4	28,7
Olaszország	25	16,4	28
Franciaország	24,4	47,1	39,7
Finnország	23,7	44	25,6

b	Bevándorítás alacsony jövedelmű országokból (%)	Munkaerő-állomány alacsony jövedelmű országokból (%)	Teljes külföldi népességállomány alacsony jövedelmű országokból (%)
Olaszország	23,1	36,7	21,1
Franciaország	22,3	6,4	11
Dánia	21,3	6	18,4
Svédország	21,3	4	11,1
Portugália	16,1	65,7	47,8
Finnország	15,3	10,3	16,4
Egyesült Királyság	14,4	20,7	26,3
Hollandia	12,7	5,4	9,4
Németország	11,8	1,1	6,9
Belgium	9,1	—	3,6
Görögország	9,1	16,7	12,2
Spanyolország	6,7	15,1	5,4
Luxemburg	2,5	1	—
Írország	0	0	0

Forrás: Eurostat, MRU adatbázis, Világbank